

Людзі сталага ўзросту ў пост спявалі духоўныя вершы.

Літ.: Карскі Е.Ф. Беларусы. М., 1916. Т. 3, ч. 1. С. 97—137; Беларуская народная вусна-паэтычная творчасць: Гісторыка-тэарэт. даслед. Мн., 1967. С. 61—77; Зімовыя песні: Калядкі і шчадроўкі / Склад. Гурскі А.І., Мажэйка З.Я. Мн., 1975; Ліс А.С., Асташэвіч С.Т. Купальскія і пятроўскія песні. Мн., 1985.

А. І. Гурскі.

ПОЎДЗЕНЬ. У вусна-паэтычнай спадчыне і міфалогіі беларусаў П. не ўспрымаўся як самадастатковая адзінка вымярэння часу, а цалкам суадносіўся (як бінарная апазіцыя) са сваёй супрацьлегласцю — *поўначчу*. П. супастаўлялі з поўняй (фазай Месяца), якая, як вядома, адмоўна ўплывае на стан здароўя чалавека. Рытуальна-абрадавыя кантэксты сведчаць пра тое, што П. быў своеасаблівым паваротным пунктам у выкананні абрадаў пераходнага тыпу. У асобных мясцінах у гэты час адпраўляліся зажынаць; калі першы гром прагрыміць у П., чакалі спякотнага лета. Абрадавая абмежаванасць гэтага часу тлумачыцца тым, што ў П. з хаты выносілі нябожчыка. Уся праца спынялася, бо кожны павінен быў правесці памерлага ў апошні зямны шлях.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 1. Зямля стаіць пасярод свету... Мн., 1996; Крук Я. Сімволіка беларускай народнай культуры. Мн., 2001; Крук Я., Котавіч О. Колесо вяртэння: традыцыі і сучаснасць. Мн., 2003. С. 120—121.

А. В. Катавіч.

ПОЎНАЕ І ПУСТОЕ, паняцці, якія знаходзяцца між сабою ў бінарнай апазіцыі і ў нар. уяўленнях маюць сімвалічны сэнс. Поўнае заўсёды асацыявалася з багаццем, дастаткам, пустое — з беднасцю, галечай. Таму добрым знакам лічылася сустрэць у дарозе поўны воз дроў, чалавека з поўным абярэмкам сена. Асабліва вялікую ўдачу абяцала, калі тхосыці пераходзіў дарогу з поўным вядром вады. І наадварот, калі дарогаю сустрэнецца, ці тым больш прайдзе яе чалавек з пустым вядром, верылі, што абавязкова не пашанцуе: у рыбака будуць пустыя сеткі; таму, хто едзе на ворыва ці з ворыва або на засеўкі, не папчасціць з ураджаем (на полі будзе шмат пустых мясцін, праглаў і інш.). Абавязкова не пустым вярталі чужы посуд, каб таму, у каго яго

пазычалі, не было пуста: у збанок клаці хоць лусту хлеба, тады ў каровы не перавядзецца малако. Паняцці П. і п. нярэдка ўзнікалі і падчас сямейных абрадаў. Сустрэча кумоў, што вязуць хрысціць дзіця, з чалавекам, які нясе поўнае ці пустое вядро, абяцала нова-народжанаму або шчаслівае жыццё, або блізкую смерць. На перадвясельным этапе — *запоінах*, калі адчувалася папярэдняя згода на шлюб, будучая нявеста вяртала свагам прывезеную імі і выпітую бутэльку не пустую, а ссыпала ў яе зярняты жыта, тым самым як бы жадаючы будучай радні дабрабыту. Перад выездам на шлюб поўнае вядро вады як сімвал плоднасці вылівалі каню пад ногі, а сустрэкалі з-пад вянца маладых таксама з поўнымі ведрамі і з пажаданнямі, каб іх жыццё поўнілася шчасцем. Зробленая загадка труна не павінна была ніколі заставацца пустою, каб не прыцягнуць да сябе дачасна нябожчыка, і таму яе ў такіх выпадках засыпалі жытам. Часта ў народзе паняцце поўнага (г. зн. багацця) звязвалася з аднаведнай квадратаю Месяца — поўняю. Асабліва гэта датычылася розных пачынанняў (магія 1-га дня): менавіта на поўню стараліся запасаць скаціну (каб яна добра пладзілася), рабіць провідкі перад ворывам (тады і засекі будуць поўныя). Пустым днём, калі непажадана пачынаць справу (напрыклад, выходзіць на сяўбу), лічыўся панядзелак. І наадварот, худы, тоненькі сярпок месяца нібыта варожыць на беднасць. На П. і п. арыентаваліся дзяўчаты падчас каляднай варажбы, выцягваючы саломіны з новай страхі: калі трапляўся поўны колас — выйдзе замуж за багатага, калі пусты — за беднага. Тая ж сімволіка прысутнічала і пры тлумачэнні сноў: поўная пасудзіна, поўны воз прадказвалі радасць, даход, багацце, а пустая — смутак, убытак, беднасць. Пусты куфар у сне сведчыў пра набліжэнне чыесці смерці ў доме.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 1. Зямля стаіць пасярод свету... Мн., 1996. С. 245, 248—249, 251, 256, 262, 443, 505—506, 509, 511; Тое ж. Кн. 2. Жыцця адвечны лад. Мн., 1998. С. 121, 123, 194, 215, 269, 431, 508; Тое ж. Кн. 3. Зямная дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 645.

У. А. Васілевіч.

ПОЎНАЧ. Характарызуецца супярэчліваасцю і самай значнай колькасцю рознахарактарных абрадавых дзеянняў. З

аднаго боку, менавіта ў П. адбываўся хрэсны ход на Вялікдзень, а з другога, — гэта быў час разгулу нячыстай сілы; дзяўчаты варажылі аб замужжы і адбываўся «продаж» душы чалавека д'яблу. У магічнай практыцы шырока выкарыстоўвалася соль, перапазеная менавіта ў П. Складанасць і супярэчлівасць успрыняцця П. абумоўлена статусам пераходнасці, маргінальнасці, амбівалентнай двухскладовасці. Да такіх момантаў (становішча цяжарнай жанчыны, дарога вясельнага поезда або пахавальнай працэсіі) заўсёды ставіліся з асаблівай нацярожанасцю. Па статусе рытуальнай значнасці вылучаліся 1-я Калядная, 2-я Калядная (Навагодняя), Велікодная, Купальская П. Кожная з іх мела лёсавызначальны характар і выкарыстоўвалася людзьмі як праграміруючы сегмент каляндарнага кругазавероту. Калядныя П. святкаваліся ў адпаведнасці з прынцыпам: «Як сустрэнеш Новы год, такім ён і будзе». Уся сям'я збіралася за святочным сталом, каб на працягу года ніхто не захварэў і не памёр. У Вялікодную і Купальскую П., наадварот, дома заставацца было нельга — усе збіраліся да хрэснага ходу вакол храмаў або вакол купальскага вогнішча, каб забяспечыць сябе надзейнымі абрадавымі абярэгамі і далучыцца да рытуальнага дзеяства ўсёй вясковай абшчынай. У некаторыя святочныя П. (напрыклад, Пасная Куця) трэба было пачынаць усе сялянскія справы (напрасці, наткаць, звіць вярхоўку і інш.), каб на працягу года гэтыя работы лёгка даваліся.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 1. Зямля стаіць пасярод свету... Мн., 1996; Крук Я. Сімволіка беларускай народнай культуры. Мн., 2001; Крук Я., Котавіч О. Колесо времени: традиции и современность. Мн., 2003. С. 120—121.

А. В. Катовіч.

ПОЎНЯ. У традыцыйнай культуры беларусаў лічылася адмоўным часам, патрабуючым асаблівай увагі і перацярогі, бо стаяла ў адным шэрагу з маргінальнымі перыядамі сутак — *поўначчу* і *поўднем*. Шырока распаўсюджана ўяўленне, што ў П. адбываецца пераважная большасць забойстваў, самагубстваў, катастроф, здарэнняў, канфліктаў і сварак. У гэты час людзі засцерагаліся, каб святло Месяца не трапіла на чалавека або жывёлу, што магло справакаваць узнікненне лунатызму.

У некаторых мясцовасцях верылі, што твар стане непрыгожым і чалавек хутка захварэе. Здаўна з П. была звязана вялікая колькасць абмежаванняў. Раілі ўстрымлівацца ад падарожжаў, пачынаць доўгатэрміновую справу, ладзіць выселлі і інш. П. максімальна «напаўняла» жывыя арганізмы вадкасцю, таму ў гэты час не нарыхтоўвалі дрэвы і «будаўнічы матэрыял» для новай хаты — усё згніе або драўніну паточаць чэрві; не абразалі і не прышчэплівалі дрэвы, каб яны не гублялі жываносны сок; гаспадыні лілі менш малака, каб зварыць, клалі менш мукі для выпечкі хлеба — «іначай будзе пералівацца цэ аддаваць, што небудзь выносіць з хаты, каб не вынесці «сваю поўню» — пчасце, дабрабыт і інш. Верылі, калі закаханыя «перайдучь» месяцовую дарожку ў П., яны ніколі не будуць разам. Існавалі і станючыя моманты ў час П., якія спрыялі некаторым справам. Печнікі клалі новую печ у самую П., каб яна доўга захоўвалася і не рассыпалася. Раілі зачынаць сяўбу, каб «калоссе» было поўным, сеяць зеляніну (без пладоў) і траву для жывёлы. У некаторых гарэнях сеялі або саджалі «круглую» гародніну (гарбузы, капусту), каб яны выраслі такімі ж вялікімі, як месяцовая П. У дзень П. замаўлялі «лунацікаў»: «Дай, Хрыстос, ноч, каб пачываць, а не брадзіць, не гуляць з заплюшчанымі вачамі луннымі начамі. Месяцу на небе стаяць, а рабу (імя) у пасцелі ляжаць. Амінь»; назапашвалі разнастайныя запасы — «штоб усюды было поўна ўсякага добра». У П. на Месяцы можна выразна ўбачыць чорныя плямы, паходжанне якіх атрымала сама мясяц розныя тлумачэнні ў нар. павер'ях і легендах. На Мазыршчыне казалі: «На Месяцы «адбіўся» той мужык, які працаваў у нядзелю — пахаў зямлю валамі. Бог пакараў яго за непаслухмянасць, бо ў нядзелю нельга працаваць». Найбольш распаўсюджанай была хрысціянізаваная легенда пра тое, што на Месяцы адлюстравалася забойства аднаго брата другім — самых першых бацькоў Адама і Евы: «Калі Каін забіваў свайго брата, на небе была П., якая адразу ж прыняла кроў першага пакутніка, таму месяц бывае чырвоны ў час знаходжання на гарызонце. Каб у памяці ў людзей не сцерлася першае зладзеяства, Бог пакінуў на месцы адбітак забойства, які выразна відзён на ім і дагэтуль».